

SÚIL EILE – JINÝ ÚHEL POHLEDU NA SVĚT

Revitalizace jazyka v Irsku

Martina Kollinerová

Fakulta humanitních studií UK Praha

Súil Eile – The New World View. Language Revitalisation in Ireland

Abstract: According to Michael Krauss and other authors dealing with the current state of languages, the Irish language is one of the 90% of languages that are most probably going to irretrievably disappear during the next century. In 2009, Irish government has created and published the official Language Revitalisation Plan for the next 20 years. This plan does not precisely follow theoretical models of language revitalisation, such as is the model of Joshua Fishman, which describe the revitalisation process as a process consisting of successive steps, but is ready to apply more language revitalisation tools simultaneously. Field research in the area of Galway and Connemara Gaeltacht (English and Irish-speaking areas) aims to uncover the real state of the Irish language in the area where English and Irish speakers live together and what can be, according to the participants, done to revive the language. Most of them feel quite optimistic about the language, although several revitalisation efforts are criticised. Almost all of the research participants agree on the opinion that to preserve the language, it is absolutely necessary to support the Gaeltacht areas where Irish is spoken on a daily basis. Another form of support should be aimed at Gaelscoils, immersion primary and secondary schools, as well as to Irish language courses in English speaking schools. These courses, however, still seem to be based on obsolete methods, which is most probably the consequence of previous unsuccessful revitalisation efforts. The last part of the article is dedicated to a somewhat neglected method of revitalisation, to verbal art, and to storytelling in particular.

Keywords: *Irish language; language revitalisation; Gaeltacht; Gaelscoils; storytelling*

Jazyk představuje pro své mluvčí unikátní prostředek komunikace, ale i poznávání. Je proto nenahraditelným nástrojem, „brýlemi, které zprostředkovávají určitý specifický úhel pohledu na svět.“ Řada oblastí života společnosti je však dnes poznamenána sklonem k unifikaci a globalizaci. To se týká i sféry jazyka a etnicity, v nichž v současné době sílí procesy asimilace. Řada jazyků se tak ocitá ve velkém ohrožení, a pokud přestanou být předávány z generace na generaci jako mateřské, jsou téměř odsouzeny k zániku. Velmi destruktivně působí na mnohé menší jazyky současné globální užívání angličtiny, španělštiny a dalších jazyků, které slouží jako *lingua franca* dneška v oblastech, jako je obchod, veřejná správa, ale i vzdělávání.

U části ohrožených jazyků v současné době probíhá snaha o oživení, neboli revitalizaci, což je složitý proces, ve kterém se nutně odráží konkrétní situace revitalizovaného jazyka, jazykové ideologie i snaha navázat na konkrétní teoretické modely vytvořené autory, kteří takové procesy sledují. V následujícím článku bych ráda na základě pramenů a terénního výzkumu v oblasti Galway a connemarského *Gaeltachtu* popsala, jak v současné době probíhá revitalizace irského jazyka v Irsku, jakou podobu má konkrétní jazykový plán, zda bere v potaz teoretické modely, a v neposlední řadě, jak se k jazykovému plánování a jeho výsledkům staví sami Irové v této konkrétní lokalitě.

Revitalizace jazyka

Michael Krauss (1992) dělí jazyky do tří skupin: vymírající, ohrožené a ty, které jsou v bezpečí. Pojmem „vymírající“ můžeme definovat ty jazyky, které se již děti neučí jako mateřské. Ty jsou podle Krausse odsouzeny k zániku i přesto, že nelze teoreticky vyloučit, že mohou být znovu oživeny. Do skupiny „ohrožených“ lze zařadit ty jazyky, které se děti stále učí jako mateřské, ale za stávajících podmínek lze předpokládat, že během následujícího století tomu tak už nebude. Všechny ostatní jazyky pak patří do kategorie těch, které jsou „v bezpečí“. Irštinu bychom mohli zařadit mezi jazyky ohrožené. K ohrožení nebo tzv. „vymření“ jazyka může dojít na základě různých faktorů. Jedná se především o důsledek soupeření minoritního jazyka s jedním nebo více majoritními jazyky, přičemž spolu s ním často mizí i etnická osobitost skupiny, která minoritním jazykem mluvila. Vymření jazyka může být i důsledkem vymizení určitého etnika v důsledku epidemie, přírodní katastrofy nebo etnických bojů. Za posledních pět set let zmizela podle George Brodericka (Broderick 1999) v důsledku kolonialismu, expanzí majoritních etnik, formování národních států a rozvoje dopravy a komunikace

podle odhadů téměř polovina známých jazyků světa. Tento proces se zdá být nezadržitelný a má zrychlující se tendenci. Lingvisté se shodují na tom, že pokud se bude situace takto vyvíjet i nadále, zmizí v tomto století celých 90 procent jazyků světa.

Faktor určující, do jaké míry je možné jazyk zařadit pod jednu z výše zmíněných kategorií, co se týče ohrožení, je možno nazvat životaschopností, nebo také vitalitou jazyka. Ta vyjadřuje, do jaké míry daná jazyková menšina uchovává živý jazyk, jaký je rozsah jeho běžného užívání a šíře jeho funkcí. Lze ji posílit zvyšováním prestiže daného jazyka, jeho institucionální podporou, využitím specifických jazykových politik a plánování. Nejzásadnějším ukazatelem zvyšování vitality jazyka je však bezpochyby rozšiřování počtu mluvčích, v ideálním případě rodilých. Proces cíleně vytvářeného zvyšování vitality jazyka prostřednictvím výše zmíněných metod pak nazýváme „revitalizací“ nebo také, termínem, který zavedl mezi irskými jazykovými aktivisty velmi často citovaný autor Joshua Fishman (Fishman 1991), „návratem k jazyku“ (*reversing language shift*). Přejedchod k jinému jazyku (*language shift*) může být vysvětlen jako postupný přechod od minoritního jazyka k majoritnímu, který se vyvíjí přes stadium bilingvismu a končí úplným nahrazením minoritního jazyka majoritním. Opačný proces, kdy minoritní jazyk opět získává svou vitalitu, může být nazýván návratem k jazyku. Fishman definuje návrat k jazyku jako proces o osmi fázích, jako jakýsi evoluční časový sled revitalizačních snah, probíhajících v jasně daném a vzájemně podmíněném pořadí. Snahy o revitalizaci, tedy o návrat k jazyku, by se měly soustředit především na základní fáze celého procesu, po jejichž naplnění lze pokračovat v revitalizaci na úrovni navazujících fází. Osm fází procesu návratu k jazyku by mělo probíhat v tomto pořadí:

1. Osvojení si jazyka dospělými. Ti se ve skutečnosti chovají jako žáci, kteří se jazyk učí (doporučeno tam, kde většinu zbývajících mluvčích jazyka tvoří lidé starší a sociálně izolovaní od ostatních mluvčích).
2. Vytvořit sociálně integrovanou populaci aktivních mluvčích (nebo uživatelů) jazyka (v této fázi je obvykle lepší soustředit se spíše na mluvenou než na psanou formu).
3. V oblastech, kde je dostatečné množství lidí, kteří jazyk pravidelně používají, povzbudit užívání jazyka v neformálním styku u lidí všech jazykových skupin a v rámci rodin a podpořit jeho každodenní užívání prostřednictvím zřízení místních sousedských institucí, které jazyk podporují, chrání a (v alespoň v určitých souvislostech) výhradně užívají.

4. V oblastech, kde už bylo dosaženo určité způsobilosti v mluveném jazyce u všech věkových skupin, podpořit gramotnost v jazyce, a to způsobem nezávislým na podpoře (nebo dobré vůli) státního vzdělávacího systému.
5. Kde to stát povoluje a kde se počet mluvčích zvyšuje, podpořit užívání jazyka v rámci povinné školní docházky ve státních školách.
6. Tam, kde už bylo dosaženo předchozích fází a kde už tvoří pevný základ, podpořit užívání jazyka na pracovištích (v rámci dělnických profesí).
7. Tam, kde už bylo dosaženo předchozích fází a kde už tvoří pevný základ, podpořit užívání jazyka v místních státních službách a masmédiích.
8. Tam, kde už bylo dosaženo předchozích fází a kde už tvoří pevný základ, podpořit užívání jazyka ve vyšším vzdělávání a v rámci státních institucí.

Tento model staví především na vytvoření určité komunity mluvčích, která užívá jazyk přirozeně v denním životě a předává jej dalším generacím. Teprve existuje-li taková komunita, má smysl vytvářet intervence v rámci jazykové politiky, jako je například zavedení povinné výuky jazyka do škol, povinné jazykové vybavenosti na určitých pracovištích nebo podpory médií v minoritním jazyce. Podle Fishmana naopak není efektivní začínat s jazykovou politikou, pokud není pro koho. Existence určité komunity aktivních mluvčích je tedy pro revitalizační snahy naprosto zásadní. Fishman však dodává, že aplikace modelu na situaci v Irsku je poněkud problematická (Fishman 2001), přestože má paralely se situacemi, v nichž se nalézají i jiné evropské jazyky, například velština či katalánština. Je tomu tak především proto, že právě v Irsku se stát pokusil vyřešit problém vymírajícího minoritního jazyka nejprve tím, že jej s počátkem samostatného irského státu znovuustavil jako národní jazyk. Je to v evropském kontextu zcela ojedinělé řešení. Přestože tento krok nevedl k velkému úspěchu, dodal irským snahám o revitalizaci jedinečný charakter. Jazyková politika byla aplikována plošně bez ohledu na to, že v západních irských mluvčích oblastech, tzv. *Gaeltachtu*, byla jazyková situace jiná než ve zbytku země, kde byla a stále je komunikačním jazykem angličtina. Pro *Gaeltacht* by byla jazyková politika podle Fishmanova modelu jistě adekvátním krokem, nikoliv však pro anglicky mluvící oblasti, kde bylo potřeba nejprve vytvořit bilingvní komunitu, která by byla schopna komunikovat v irštině a která v tu dobu v podstatě neexistovala. Irská jazyková politika tedy už na počátku revitalizačních snah spojila několik fází, které aplikovala simultánně, nikoli postupně, jak je Fishman ve výše zmíněném modelu později definoval. Ve třicátých letech 20. století tak bylo aplikováno souběžně několik fází revitalizačních snah, k nimž patřilo především

již zmíněné ustavení irštiny jako národního jazyka, zavedení ekonomických opatření pro *Gaeltacht*, zavedení povinné jazykové výuky ve školách, založené však převážně na memorování starých textů, což bohužel do značné míry platí dodnes, a zavedení povinnosti ovládat jazyk pro zaměstnance veřejného sektoru (nikoli však na dostatečné úrovni). Později, ve druhé polovině 20. století, s další vlnou revitalizačních snah přichází mimo jiné jazyková standardizace, jejímž výsledkem bylo vytvoření standardní formy jazyka vycházející ze všech tří dialektů. Bylo podpořeno rozhlasové a televizní vysílání v irštině a přijata řada dalších opatření, která měla za úkol propagovat a rozšiřovat irštinu. Některá z těchto opatření byla aplikována na celé Irsko, jiná byla omezena jen na oblasti *Gaeltachtu*. Ve výsledku nelze říci, že prvotní snaha ustavit irštinu jako národní jazyk byla úspěšná, nicméně výsledky jazykové politiky nelze považovat ani za zanedbatelné. Nejenže se podařilo zpomalit umírání jazyka v oblastech *Geltachtu*, třebaže jejich zmenšování se ještě zcela nezastavilo, ale podařilo se rovněž zvýšit úroveň jazyka v anglicky mluvících oblastech a vytvořit bilingvní skupinu obyvatel.

Dalším autorem, který se věnuje vymírání jazyků a jazykové revitalizaci, je David Crystal (2000). Ten definuje příčiny vedoucí k přechodu mluvčích k jinému jazyku, mezi něž řadí jak skupinu faktorů přímo fyzicky ohrožujících mluvčí (špatné životní podmínky, nemoci, zneužívání, politické a ekonomické faktory a podobně) – ty jsou příčinou vymření například řady afrických jazyků, ale také skupinu faktorů kulturních. Termín, který je v této souvislosti často zmiňován, je kulturní asimilace. Kulturní asimilací můžeme nazvat proces, v němž je zpravidla minoritní kultura ovlivněna majoritní kulturou natolik, že postupně přejímá nové vzory chování charakteristické pro majoritní kulturu a zároveň tak ztrácí svou jedinečnost. Ohrožené jazyky pak podle Crystala procházejí stejným procesem. Jedná se o tři základní stadia. V prvním stadiu dochází k velkému tlaku na minoritní mluvčí, aby používali majoritní jazyk, a to z politických, sociálních nebo ekonomických důvodů. Může se jednat o zákony a nařízení, ale velký vliv mohou mít i módní trendy nebo tlak vrstevníků ze společnosti, jíž je mluvčí minoritního jazyka součástí. Následuje fáze bilingvismu a po ní fáze přechodu k majoritnímu jazyku. Zachránit jazyk a zastavit přechod k majoritnímu jazyku, nebo dokonce zahájit návrat zpět k jazyku původnímu je podle Crystala možné pouze v prvních dvou fázích procesu asimilace.

Faktory ovlivňující vitalitu jazyka mají zásadní vliv na postoje lidí k jazyku a na jazykové ideologie, které zásadním způsobem ovlivňují buď motivaci pro návrat k původnímu jazyku, anebo naopak přechod k jazyku jinému. Tím

nejdůležitějším, co je potřeba při snahách o revitalizaci jazyka již apriori mít a znát, je totiž adekvátní idea, jakýsi *raison d'être*, proč vlastně jazyk zachovat a revitalizovat. Vedle toho je pak třeba znát cíl, kterého chci prostřednictvím konkrétních revitalizačních snah dosáhnout. Konkrétní cíle a prostředky k jejich dosažení jsou obsaženy v jazykových plánech a onen *raison d'être* bývá často jazykovou ideologií, která je tím skutečným hnacím motorem revitalizačních snah.

Jazyková ideologie byla definována různými způsoby, například jako „soubor přesvědčení o jazyce, která artikulují jeho uživatelé ve snaze vysvětlit a ospravedlnit jazykovou strukturu a její užití“ (Woolard – Schieffelin 1994) nebo také jako „sdílený obsah představ o povaze jazyka založených na zdravém rozumu (*common sense*)“ (l.c.). Jazyková ideologie se projevuje v postojích, které mají zásadní vliv na vitalitu jazyka. Takovou nejčastěji zmiňovanou motivací pro revitalizaci jazyka je zachování etnické a kulturní svébytnosti, jíž je specifický jazyk nedílnou a základní součástí. Šatava pro ilustraci cituje Joshuu Fishmana: „Každý jazyk potřebuje ideu – cíl a vizi stojící nad světskou a racionální rovinou – aby přetrval. Základní a minimálně nosnou ideou je imperativ zůstat svébytnou etnojazykovou entitou; jazyková komunita, která bojuje o přežití, musí při svém úsilí hájit tuto ideu přede všemi ostatními“ (Šatava 2009). Dalšími motivačními faktory mohou být i snaha o zachování kulturního dědictví, potřeba zachovat jazykovou diverzitu a jedinečnost způsobu vyjádření v každém jazyce, jenž je do jiného jazyka nepřeložitelný, a podle autorů knihy *Mizející hlasy* (Nettle – Romaine 2000) také zachování takzvané biolingvistické diverzity. Autoři knihy, Daniel Nettle a Suzanne Romaineová, jsou přesvědčeni, že existuje nápadná korelace mezi oblastmi s velkou biodiverzitou a oblastmi s velkou jazykovou diverzitou. Pojem biolingvistická diverzita je tak podle autorů definován jako „široké spektrum života zahrnující všechny pozemské druhy rostlin a zvířat spolu s lidskými kulturami a jejich jazyky“ (Nettle – Romaine 2000). Zmizí-li jazyková diverzita, bude to mít rovněž negativní důsledky pro biodiverzitu. Ne vždy je ale paradoxně snaha o jedinečnost ku prospěchu v procesu návratu k jazyku, a především v procesu zastavení vlivu majoritního jazyka na něj. Mayské jazyky ve Střední Americe mají naopak podle Nory C. Englandové (2003) tendenci k jisté unifikaci, jež je nezbytná, mají-li obstát coby moderní komunikační jazyky vedle stále se rozšiřující majoritní španělštiny. Unifikací je míněno především zastavení diverzifikace mayských jazyků na další a další dialekty a samostatné jazyky, konec uznávání jednotlivých dialektů za samostatné jazyky a konečně snaha vypracovat společný základ všech dialektů každého jazyka, aby mohla být

vytvořena jistá standardizovaná forma, která bude schopna obstát jako moderní komunikační jazyk vedle španělštiny.

Při rozhovoru o tom, jakou intervenci zvolit v rámci jazykového plánování, je tedy podle Crystala nutno brát v potaz jednak faktory, které vedly k úpadku jazyka, a jednak jazykové ideologie a postoje k jazyku (Crystal 2000). Teprve na základě důkladné analýzy je možné zvolit vhodnou strategii intervence, která povede k zastavení přechodu k majoritnímu jazyku a k návratu k jazyku minoritnímu. Analýza jazykové situace je nutná už v okamžiku, kdy je potřeba se rozhodnout, zda je nějaká snaha o intervenci ještě vůbec na místě.

Je-li ještě šance a vůle na záchranu ohroženého jazyka, lze pro konkrétní situaci zvolit různé typy intervence a naplánovat vhodnou strategii. Crystal (2000) definuje šest základních podmínek intervence, které vedou k úspěšné revitalizaci jazyka a ze kterých je možno vybírat.

1. Ohrožený jazyk bude dělat pokroky, pokud jeho mluvčí nějakým způsobem zvýší jeho prestiž v rámci majoritní komunity.
2. Ohrožený jazyk bude dělat pokroky, pokud jeho mluvčí zlepši svou finanční situaci v poměru k finanční situaci dominantní komunity.
3. Ohrožený jazyk bude dělat pokroky, pokud jeho mluvčí zvýší jeho legitimitu v očích dominantní komunity.
4. Ohrožený jazyk bude dělat pokroky, pokud bude mít silnou pozici ve vzdělávacím systému.
5. Ohrožený jazyk bude dělat pokroky, pokud budou jeho mluvčí schopni užívat jeho psanou formu.
6. Ohrožený jazyk bude dělat pokroky, pokud budou jeho mluvčí schopni využívat elektronické technologie.

Při revitalizaci jazyka tedy patrně není nezbytně nutné zachovat sled fází revitalizačních snah, jak je definuje Fishman (1991), jenž později sám přiznává, že konkrétně v případě Irska jeho model nebyl naplněn, a přesto revitalizační snahy dosáhly viditelných výsledků. Důležité je spíše zhodnotit jazykovou situaci, která je vždy jedinečná, a pak začít vhodným způsobem intervenovat v určitých zvolených oblastech. Je nutno vzít v potaz faktory, které ovlivnily úpadek jazyka, jazykové ideologie a postoje k jazyku, ale také historii a postoje lidí k jazyku v minulosti. Dále je nutno stanovit si cíle a na základě motivace vytvořit strategii vedoucí ke stanovenému reálnému cíli, jímž je v případě ohrožených jazyků v první fázi bilingvismus.

V Irsku lze v současné době podle oficiálních statistických průzkumů z roku 2006 mluvit o 1,66 milionu mluvčích,¹ což znamená celých 42 % irské populace, kterou tvoří 4,2 milionu obyvatel ostrova. Pouze 83 000 Irů však uvedlo, že užívá irštinu každodenně. Zbylá část zahrnuje mluvčí se širokou škálou jazykové kompetence, tedy od těch, kteří umí pouze, jak rádi říkají, jen pár slov (*cúpla focal*), což znamená pozdravit, představit se a krátce pohovořit o počasí, a kteří tvoří skutečně největší část populace, až po mluvčí, kteří dokáží hovořit naprosto plynně. Těch je však mimo *Gaeltacht* jen velmi malé procento. Pouze 3 % populace pak žije v jádrových oblastech *Gaeltachtu*, tzv. *Fíor-Ghaeltacht*, kde je vitalita jazyka největší, a stejné procento pak v oblastech tzv. *Breac-Ghaeltacht*, kde irsky mluvící část obyvatelstva tvoří minoritu a rekrutuje se především z řad starších obyvatel.

Jazykový plán pro irštinu 2010–2030²

Důležitým nástrojem pro revitalizaci jazyka je jazyková politika a jazykové plánování. Irská vláda vytvořila v roce 2009 jazykový plán, který definuje jednak cíle revitalizačních snah a jednak způsob jejich naplnění. Irština je podle něj moderní, třebaže zároveň nejstarší evropský jazyk, jímž mluví určitá, ač velmi malá, část populace v oblastech *Gaeltachtu*. Po dlouhé době lze o irštině hovořit i jako o jazyce literárním, neboť v nakladatelství *An Gúm* začala v posledních letech vycházet řada knih v irštině. Veškeré politické kroky by měly vést především k tomu, aby byl co největší počet občanů bilingvní. Vláda rovněž konstatuje, že je potřeba zvýšit počet rodin, ve kterých se v každodenním životě mluví irsky, a zavazuje se podporovat *Gaeltacht* a irštinu ve státní správě. V neposlední řadě si uvědomuje, že je potřeba podporovat i literární tvorbu v irštině a další uměleckou činnost. Na základě 9 základních faktorů (obr. 1) pro sledování procesu revitalizace sestavila irská vláda strategii jazykového plánování, která má zvýšit počet irsky mluvících občanů, vytvořit nové příležitosti pro užívání jazyka, a především posilovat pozitivní přístup k jazyku.

Oblasti, v nichž v současné době probíhají největší revitalizační snahy konkrétně v Irsku, jsou tedy hlavně tyto:

Postoj/vztah k jazyku je zásadní revitalizační faktor a lze v souvislosti s ním mluvit i o jazykové volbě nebo přepínání kódů. Můžeme si stanovit několik sfér

¹ Dostupné z <http://www.cso.ie/en/media/csoie/census/census2006results> [cit. 2014–08–16].

² Dostupné z <http://www.ahg.gov.ie/en/20YearStrategyfortheIrishLanguage> [cit. 2014–08–16].

Obrázek 1: 9 faktorů pro revitalizaci

užití jazyka: osobní (např. snění, klení, modlení), rodinnou (interakce s partnerem a členy rodiny), komunální (přátelé, blízké okolí, obecní a církevní záležitosti), transakční (obchodní interakce) a oficiální (úřední styk, pracovní komunikace, komunikace s učiteli). Čím více sfér praktického užití jazyka a četnosti užití, tím přirozenějším prostředkem komunikace jazyk je a k jako takovému se k němu mluvčí také vztahují. Čím pozitivnější je postoj k menšinovému jazyku, tím spíše padne jazyková volba na onen jazyk, rozhoduje-li se mluvit, zda ho v té či oné doméně použije. U menšinových jazyků se podle Šatavy jako nejsilnější ukazuje rodinná doména a dále pak doména komunální (Šatava 2009). K přepínání kódů neboli střídavému užívání matérie dvou nebo více jazykových kódů jediným mluvčím v rámci téže řečové události pak dochází ve všech doménách, zejména pak v té oficiální.

Prestiž a propagace jazyka. Menšinový jazyk bývá často pokládán za méně prestižní. V ideálním případě by měla být menšinová řeč vnímána alespoň jako alternativa, nikoli jako něco zbytečného. S tím souvisejí i cílené snahy o zvýšení prestiže menšinového jazyka. I mnozí příznivci menšinového jazyka přepínají jazykové kódy a přecházejí v hovoru do většinového jazyka, ocitnou-li se v oficiálním prostředí. Běžný bývá i hovor členů skupiny ve většinovém jazyce kvůli jednomu členu, který menšinovým jazykem nemluví. Kontakt s neznámými osobami pak již bývá často zahajován pouze ve většinovém jazyce. Mluvčí

menšinového jazyka předpokládá, že jeho znalost nelze obecně předpokládat. Ke zvýšení prestiže a navození motivace k užívání menšinového jazyka je potřeba užít tradičních i moderních metod. Je zde možnost poukázat na specifika kulturní tradice a folklor, ale také popularizovat menšinový jazyk novou tvorbou, jako jsou filmy, populární hudba či knihy.

Úřední styk. Tato oblast revitalizačních snah zahrnuje například korespondenci s úřady v minoritním jazyce, formuláře, oficiální možnost užívání forem jmen a příjmení na bázi mateřského jazyka, dvojjazyčné nápisy a tabulky apod. Od samotných úředníků je rovněž požadováno, aby poskytovali své služby v jak majoritním, tak i v minoritním jazyce. V této souvislosti existuje i zvýhodnění bilingvních osob na trhu práce. Ve státních službách mohou najít větší uplatnění než lidé, kteří mají stejnou kvalifikaci, ale neovládají minoritní jazyk. U některých pozic může být znalost jazyka i nutnou podmínkou pro přijetí. V praxi se však můžeme setkat s různou mírou dodržování těchto ustanovení. Jsou-li dodržována, udržuje se jistá prestiž jazyka a jeho mluvčí mají pocit rovnoprávnosti. Jejich ryze formální nebo symbolické realizování však naopak může mít za následek i snížení hodnoty znalosti minoritního jazyka a jeho prestiže.

Média a elektronické technologie. V rámci médií je cílem zajistit přítomnost, a především běžnou dostupnost menšinového jazyka. Pravidelné rozhlasové a televizní vysílání přispívá ke zvýšení prestiže jazyka a rovněž jej přirozeně zařazuje do běžného každodenního života. Nemalý význam mají rovněž webové stránky v menšinovém jazyce, elektronické technologie a tištěná periodika. Přestože je mediální sféra jen jedním z mnoha prostředků, jimiž lze napomoci k revitalizaci jazyka, získává v poslední době velký vliv zejména na mladé lidi a v jazykovém plánování je tedy potřeba brát v potaz specifické zájmy a záliby mládeže, ať už to je hudební popkultura, film, počítačový software nebo literatura. I prostřednictvím těchto aktivit lze výrazně zvýšit popularitu a prestiž jazyka.

Literatura v psané i mluvené formě a další kulturní aktivity. Podpora literárních kulturních aktivit zahrnuje nejen vydávání klasické literatury a slovníků, podporu vzniku nové moderní literatury v daném jazyce, ale i rozvoj dalších kulturních aktivit, jako je dramatická tvorba, hudební tvorba, film či rozhlasové hry. Moderní oblíbenou formou jsou rovněž audioknihy.

Školství. Předškolní a školní, potažmo středoškolská a vysokoškolská výuka by měla navazovat na přirozený základ daný v rodině a je považována za jeden ze základních prvků revitalizačního procesu. Ideální je pak taková situace, kdy se jazyková výuka neomezuje jen na členy menšiny, ale účastní se jí všechny

děti. Pokud neexistuje jazykový základ z rodiny, využívají školy s úspěchem metodu tzv. imerze. „Metoda imerzní dvojjazyčné jazykové výchovy, při níž je dítě ve školním zařízení vystaveno intenzivnímu (v prvních letech pokud možno ve 100% míře, později může tento podíl klesnout na 80 % či až na 50 %) působení druhého (= nemateršského) jazyka, vznikla v roce 1965 v Kanadě v provincii Québec s cílem zprostředkovat francouzštinu a frankofonní kulturu dětem z anglicky mluvících rodin“ (Šatava 2009). V Irsku jsou školy založené na této metodě známé jako *Gaelscoils*. Nemělo by se zapomínat ani na vzdělávání dospělých. Pokud se však jazyková výuka realizuje pouze ve škole, může být pro to, aby mohl být jazyk běžně používán, nedostačující. Je potřeba užívání jazyka rozšířit i na mimoškolní činnosti, aby se jeho užívání stalo přirozeným i v běžném životě.

Ekonomika. Využití menšinového jazyka v oblasti ekonomiky hraje při procesu revitalizace rovněž svou roli. Pro posilování prestiže a významu jazyka je významným faktorem i zvýhodnění jeho mluvčích na trhu práce. Vznik pracovních míst, v jejichž pracovní náplni je podmínkou užívání menšinového jazyka, například ve státních službách, jako jsou školy, úřady ale i obchody nebo služby, je pro mluvčí často přesvědčivější než argumenty jazykových aktivistů. Důležitou součástí strategie v oblasti ekonomiky je rovněž užití jazyka při označování prodejen, reklamních tabulí nebo na etiketách zboží. Možná je i finanční podpora státu při podnikání v oblastech, které mohou pomoci k revitalizaci jazyka, či podpora vzniku pracovních příležitostí v oblastech, kde je minoritní jazyk jazykem mateřským a odkud by jinak obyvatelé migrovali za prací.

Konkrétní jazykový plán tedy zahrnuje všechny faktory intervence, jak je definuje Crystal (2000). V rámci všech kroků je zároveň kladen důraz na zvýšení prestiže jazyka a na posilování pozitivního postoje k jazyku.

Irština v oblasti Galway a fenomén *Gaelscoils*

Skutečné názory na stav jazyka jsem se pokusila zjistit formou strukturovaných rozhovorů a zúčastněného pozorování skupinových diskusí na téma irského jazyka během terénního výzkumu na konci roku 2009, který byl prováděn v oblasti Galway, jejím okolí a v přilehlém connemarském *Gaeltachtu*. Zde bylo možno sledovat názory jak menšinové skupiny rodilých mluvčích z *Gaeltachtu*, tak i většinové anglicky mluvící populace. Struktura *guide listu* byla vytvořena s cílem zjistit názor na stav revitalizace v klíčových oblastech, jak je definuje jazykový plán, jednalo se tedy o obecné otázky týkající se názoru na současný stav jazyka, jeho užívání a prestiž, na konkrétní jazykovou ideologii, skutečnou

úroveň jazyka u respondentů, na irštinu v médiích, na výuku jazyka v rámci oficiálního vzdělávacího systému a na lidové vyprávění, které má v současné době v Irsku řadu popularizátorů a ukazuje se být rovněž jedním z prostředků revitalizace, byť poněkud opomíjeným.

Zaznamenané názory na současný stav irského jazyka tvoří celou škálu od velmi optimistických, jež vidí jeho budoucnost v rozšiřování a získávání čím dál větší popularity, přes neutrální, jež pouze konstatují, že irština je jazyk, který jen tak tak přežívá a nachází se dnes v situaci rozhodování o tom, zda tomu tak bude i nadále, až po ty nejpesimističtější, které zohledňují stále se zmenšující oblast *Gaeltachtu*, špatně fungující výuku irštiny na školách a negativní postoje k jazyku v důsledku těchto faktorů. Nelze říci, že by se pozitivní nebo negativní prognózy o stavu revitalizace a jejím budoucím vývoji odvíjely od úrovně jazykové znalosti jednotlivých respondentů. Někteří rodilí mluvčí se pokoušejí do rozhovoru vnést co nejvíce optimismu, vyzdvihnout, či dokonce poněkud zveličt pozitivní aspekty, jiní naopak vidí situaci velmi černě, přestože jsou sami aktivními mluvčími jazyka a učí mu i své děti. Na druhou stranu někteří velcí optimisté a obhájcí revitalizace jazyka museli v druhé části rozhovoru přiznat, že vlastně jazyk neovládají a nejsou tedy těmi, kteří by se nějak aktivně podíleli na jeho revitalizaci.

Mezi optimisty lze zařadit některé rodilé mluvčí, to však není rozhodně pravidlem. Mluví o irštině jako o jazyce, který prochází obrodou a v posledním desetiletí získává na popularitě především u mladých lidí, kteří se i přesto, že nemluví plynně, ve snaze být „cool“ snaží využít veškeré jazykové znalosti. Cristine Coxová, učitelka v mateřské škole pro irsky mluvící děti ve vesnici An Spidéal, která už náleží ke *Gaeltachtu*, přiznává, že v tomto ohledu se hodně změnilo právě za posledních deset let. K popularitě jazyka mezi mladými lidmi z velké části podle ní přispěla i média, především irská televize TG4, jejíž sídlo se nachází právě v An Spidéalu a která vysílá v irštině s anglickými titulky. Jednak přivedla do oblasti lidí z různých částí *Gaeltachtu*, kteří se o jazyk zajímají, vyvíjejí aktivity podporující revitalizaci, ale hlavně mluví, což je pro přežití jazyka nejdůležitější.

O popularitě jazyka mezi mladými lidmi a vlivu médií na jeho oblibu hovoří také učitelka irštiny Maire-Bríd Ní Mhaoilchiaráinová. Poukazuje na to, že jazyk je v oblasti connemarského *Gaeltachtu* stále živý v rámci místní populace a mladí lidé převážně z Dublinu, kteří se jezdí dobrovolně učit irštinu na letní školy právě do těchto oblastí, jej pak běžně užívají i mimo školu v konverzacích s přáteli a v hospodách. Její názor je hodnotný především proto, že vidí problém ze dvou

různých pohledů: jako rodilá mluvčí z *Gaeltachtu* může pozorovat vitalitu jazyka v oblasti, kde je největší, a zároveň jako vyučující na letních školách může posoudit, jak se mění postoje a snahy naučit se irsky a jazyk používat u anglicky mluvící většiny. Dokáže nahlédnout situaci jazyka v její komplexitě, a přestože má k irštině citový vztah, pokouší se hodnotit racionálně. Situaci nevidí jako ideální, ale přesto pozoruje výrazné zvýšení zájmu o jazyk hlavně u mladých lidí.

Maire-Bríd Ní Mhaoilchiaráinová v rozhovoru rovněž vypovídá o změně postoje lidí k jazyku, jak jej pozoruje za posledních deset let. Nepokouší se analyzovat, proč tomu tak je, ale zaznamenala, že došlo k výraznému posunu, patrně v důsledku změny jazykové ideologie, která již irštinu nevnímá jako jazyk chudých a nevzdělaných obyvatel zaostalého venkova, ale jako etnokulturní specifikum, které je potřeba aktivně poznávat a věnovat mu náležitou péči. Zvýšení zájmu o irský jazyk se projevuje nejen během výuky na letní škole, ale lze jej podle Maire-Bríd Ní Mhaoilchiaráinové zaznamenat rovněž také ve snaze jazyk aktivně používat v komunikaci mimo školu, což považuje za velký pokrok oproti situaci před deseti lety.

Jak jsem mohla vyzpozorovat v médiích i běžně na ulici, především mladí lidé se skutečně pokoušejí irsky mluvit, byť někteří s obtížemi. Běžně přepínají kódy i v rámci vět, a pokud nejsou schopni formulovat celou větu v irštině, zařazují irská slova do řeči v angličtině. Mluvčích, kteří by ovládali irský jazyk plynně, nelze mimo stále se zmenšující oblasti *Gaeltachtu* potkat mnoho, ale říci alespoň „dobrý den“ nebo „děkuji“ umí téměř každý a také se to snaží při každé možné příležitosti (v kavárnách, hospodách, obchodech i při běžné konverzaci mezi přáteli) využít. Mluvit irsky je v současné době opravdu v kurzu, což může znamenat velké pozitivum a velký obrat oproti dřívějším postojům, které stavěly irštinu do role méně prestižního jazyka, než je majoritní angličtina. Jak jsem se již zmínila v kapitole o postojích Irů k jazyku, byla irština v minulosti spojována především s chudobou a nevzdělaností a někteří respondenti dodnes tvrdí, že *Gaeltacht* stále patří mezi ekonomicky méně vyvinuté oblasti. Mait Ó Brádaigh, sociolinguista a ředitel *Gaelscoil* v Oranmore nedaleko Galway, je na rozdíl od předchozích respondentek přesvědčen, že starý postoj k irštině stále přetrvává:

Jak jednou překročíte první most, žije tam v té oblasti dva a půl tisíce lidí a 98 % mluví irsky. Je to opravdu irsky mluvící oblast, ale zároveň je tam nejvíce chudoby, mají nejnižší socioekonomický status, nejvíce duševně nemocných, alkoholiků a všech těch sociálních problémů. Takže vidíte, že irština a chudoba znamená pořád jedno

a totéž ... Jinak ale mají Irové velký respekt ke komukoli, kdo ten jazyk ovládá ... A posledních čtyři sta let je hlavní problém v tom, že irština a chudoba jdou ruku v ruce.

Naprostou klíčovou a často nejdůležitější roli v udržení vitality jazyka podle velké části respondentů hraje škola a výuka. Někteří z nich se o škole a jejím vlivu rozhovořili hned na začátku rozhovoru, aniž bych se přímo ptala. Zdá se tedy, že otázka výuky jazyka většinu respondentů napadá v souvislosti s revitalizací a vitalitou jazyka jako první. Problematiku *Gaelscoils* zmiňuje v souvislosti s postoji Irů k irštině v současnosti i Ciarán Mac Murchaidh v kapitole „Současný přístup k irštině“ (*Nic Phaidín – Ó Cearnaich* 2008), která shrnuje nejnovější pohledy sociolingvistů na irský jazyk. Podle uvedeného článku rapidně roste počet těchto škol i jejich obliba. Mait Ó Brádaigh potvrdil, že zájem o jazyk a snaha se jej naučit pak sekundárně přechází i na rodiče, kteří děti do *Gaelscoils* posílají. O tom, že se pozitivní vliv *Gaelscoils* přenáší i na zbytek populace, je přesvědčená i učitelka ve škole pro děti se speciálními potřebami Fionnula Ní Chonnaireová:

Já bych to viděla opravdu pozitivně. Jsem toho názoru, že probíhá určité obrození, a myslím si, že právě *Gaelscoils* mají hodně co do činění s tím, že spousta lidí začíná mít pozitivní přístup k jazyku. Tím myslím i to, že *Gaelscoils* se otevírají v oblastech, částech země, kde se mluví irsky opravdu málo ... i rodiče dětí z *Gaelscoils* sdílejí nadšení dětí, protože někteří z nich také chtějí chodit na kurzy, a tak se s dětmi učí a dělají s nimi domácí úkoly. A tak bych to viděla opravdu pozitivně a jazyk přežije i v budoucnu.

Siobhán Arkinsová, na rozdíl od svého manžela Johna Fitzgibbona, který nevidí *Gaelscoils* jako zcela pozitivní fenomén, vkládá do tohoto způsobu výuky rovněž velké naděje, nejen pokud jde o udržení jazykové vitality, ale dokonce o i celkové zlepšení jazykové situace:

Já bych řekla, že nastávají pro irský jazyk dobré časy a v budoucnosti to bude jen lepší, myslím si, a to hlavně díky popularitě *Gaelscoils*. Přichází celá mladá generace, která byla vzdělávaná v irštině, a já si myslím, že musejí mít lepší irštinu než ti, co byli vyučováni v angličtině. To prostě musí být nevyhnutelné i přesto, že děti se necítí úplně přirozeně, když mluví irsky.

Gaelscoils jsou státní školy, které dodržují standardní kurikulum a zároveň fungují na principu imerze. Irština jako jediný jazyk výuky a komunikace od prvního dne vyučování představuje pro anglicky mluvící děti ze začátku velkou zátěž, ale výsledkem je bilingvní student, který plyně ovládá dva jazyky, lépe se učí dalším jazykům a má širší kulturní rozhled. Další výhodou je i větší možnost pracovního uplatnění v irsky mluvících oblastech. Mait Ó Brádaigh je přesvědčen o přínosu těchto škol a zdůrazňuje, že takováto výuka jazyka není pro děti velkou zátěží, jak si myslí řada rodičů, kteří i na základě podobných obav zvolí raději variantu klasické základní školy. Děti se na začátku školní docházky jazykům učí velice snadno a vzhledem k tomu, že jsou irštině vystaveni neustále, naučí se plyně mluvit již za půl roku, přestože na začátku nerozumí irsky mluvícímu učiteli vůbec nic. *Gaelscoils* se těší velkému zájmu a jejich počet se stále rozrůstá jak na úrovni základního, tak i na úrovni středoškolského vzdělání. Například již zmíněná škola v Oranmore vznikla z iniciativy skupiny rodičů, kteří se aktivně podíleli na jejím založení a na realizaci celého projektu. Přestože škola začínala v poměrně špatných podmínkách (děti se učily v bývalém obchodě), postupně se podařilo najít vhodné prostory, kvalifikované učitele a také dostatek uchazečů. V současné době uvažují o vzniku střední školy, neboť zájem o ni ze strany žáků i rodičů je poměrně velký. *Gaelscoils* napomáhají procesu revitalizace jazyka nejen tím, že vychovávají novou generaci mluvčích, kteří na rozdíl od svých vrstevníků navštěvujících klasické školy dokáží v jazyce plyně komunikovat na mluvené i psané úrovni, ale rovněž probouzejí zájem o jazyk i mezi rodiči těchto dětí. Mait Ó Brádaigh a několik dalších respondentů, jejichž děti chodily na některou z *Gaelscoils*, potvrdili, že většina rodičů projevila zájem o kurzy irštiny jednak z praktických důvodů, tedy proto, aby mohli dětem pomáhat s učením, jednak proto, že se sami do jisté míry styděli za své nedostatečné jazykové znalosti, a v neposlední řadě i proto, že v tomto jazyce jednoduše našli zalíbení. Zásluhy *Gaelscoils* vyzdvihuje řada respondentů průzkumu už v prvních otázkách rozhovoru. Založení *Gaelscoils* a jejich postupné rozšiřování vidí řada z nich jako zásadní krok k revitalizaci jazyka a jeho znovupronikání mezi anglicky mluvící populací. Siobhán Arkinsová je přesvědčena, že právě *Gaelscoils* přispívají významným způsobem k tomu, že se jazyková situace zlepšuje.

Většina respondentů si však uvědomuje rovněž fakt, že imerzní metoda v *Gaelscoils* pro revitalizaci jazyka nestačí. Velmi důležité je dle většiny názorů i přenesení jazyka mimo školu, podpora dalších mimoškolních aktivit, a především používání jazyka v rodině. Pokud je irština pouze jazykem vyučování a v běžném životě mluví děti s rodiči a vrstevníky pouze anglicky, nebudou mít

potřebu jazyk používat a může se stát, že postupně jazykovou znalost ztratí. Dokonce se zdá, že i přesto, že absolventi těchto škol umí irsky plynně, není jim příjemné používat jazyk pro běžnou komunikaci. Bernadette Colganová pozoruje onu nechuť používat irštinu jak na svých dětech, které prošly *Gaelscoil*, tak i na dalších lidech, především klientech knihovny, ve které pracuje. Vysvětluje to především faktem, že tito lidé se nenaučili používat irštinu v běžném mimoškolním denním styku a je pro ně nepřírozené irsky mimo školu mluvit. Zmiňuje se i o pocitu trapnosti, který doprovází promluvu v irštině a je jedním z důvodů, proč se řada absolventů *Gaelscoils* po škole vrací k angličtině. Tento fakt podle ní poukazuje naopak na nezdravou situaci jazyka a jeho nedostatečnou vitalitu:

Tohle všechno jsem zaznamenala, když jsem přišla sem do knihovny, a během práce tady. Chodí nám sem lidi různých národností a nemají problém mluvit na děti francouzsky nebo polsky, ale když přijde irsky mluvící člověk, nemluví irsky. Není to pro ně přirozené a něco v jejich psychice je vždycky zastaví. Nevím, co to je, ale nemůže to být nic zdravého, když se bojí mluvit rodným jazykem.

Tento problém pozoruje i na svých dětech:

Já sama jsem poslala svoje čtyři děti do *Gaelscoil* a teď si myslím, že jsem udělala trošku chybu. Myslím si, že jsem je spíš měla podpořit v tom, aby irsky mluvily mezi sebou, když byly doma.

Gaelscoils tak bývají i přes to, že jistě mají zásluhy na šíření jazykové znalosti, vnímány jako umělé prostředí, skrze něž nelze jazykovou vitalitu udržet ani zvýšit. Rozšiřování *Gaelscoils* a nárůst počtu žáků a studentů v nich nelze jednoznačně považovat za známku zvyšování vitality irštiny, neboť nelze zjistit, kolik procent absolventů používá a bude používat jazyk v běžném životě. Budou to patrně především ti, kteří budou i v budoucnu obklopeni irsky mluvícím prostředím, tedy ti, kteří se přestěhují do oblasti *Gaeltachtu*, vezmou si partnera z této oblasti nebo se, v ojedinělých případech, stanou zapálenými jazykovými aktivisty jako například Mait Ó Brádaigh, který sice pochází z anglicky mluvícího prostředí, ale zájem o jazyk u něj byl natolik silný, že v současné době mluví irsky v podstatě více než anglicky, a to jak v práci na *Gaelscoil*, tak i v soukromí a s přáteli.

Co však *Gaelscoils* nelze upřít, je fakt, že významným způsobem šíří znalost irštiny a její používání alespoň na úrovni cizího jazyka. Přestože se

prostřednictvím metody imerze snaží o to, aby žáci, studenti a absolventi irštinu začali vnímat jako mateřský jazyk, a produkuje bilingvní absolventy, nemohou docílit rozšíření jazyka do běžného života. To, že absolventi jazyk nepoužívají denně, však neznamená, že jej nepoužívají vůbec nebo že jej zcela zapomenou, tak jako absolventi klasických základních a středních škol, kterým se budu věnovat dále. Podle Úny Molliganové je znalost irštiny jako cizího jazyka rovněž cenná:

Když jedou do *Gaeltachtu*, nezapomenou úplně všechno, pořád ještě dokážou alespoň něco říct. Takže možná nebudete mluvit denně, ale když pojedete do *Gaeltachtu* nebo kamkoliv jinam, budete si to pamatovat. A přinejmenším budete mít větší šanci projít [školu] a nebudete to nenávidět. Současná generace dětí ten jazyk nenávidí a to pak předají svým dětem. A to je pravda, že ten jazyk nenávidí, a když budete chodit do *Gaelscoil*, nebudete ho nenávidět. Budete ho pravděpodobně milovat. A i když ho třeba nebudete milovat, nebudete k němu chovat antipatie.

Dalším pozitivním přínosem *Gaelscoils* oproti klasickému vzdělání je tak beze sporu formování pozitivního vztahu k jazyku. Irština je poměrně složitý jazyk s těžkou gramatikou a řadou výjimek a způsob výuky na *Gaelscoils*, který do jisté míry kopíruje způsob učení se mateřskému jazyku, usnadňuje vstřebávání znalostí. Mnozí z respondentů výzkumu, kteří prošli tradiční výukou na klasických školách, přiznali, že jim irština ve škole dělala nemalé potíže a neměli chuť se jí nadále po maturitě věnovat. Získali k ní jistou averzi, která se u absolventů *Gaelscoils* neprojevuje. Absolventi *Gaelscoils*, přestože řada z nich bude v běžné komunikaci s vlastními potomky zřejmě mluvit anglicky, budou rovněž ochotnější učit irsky i své děti.

Vliv úrovně jazyka na školách vnímá jako jeden za zásadních faktorů, které ovlivňují celkovou úroveň jazyka, opravdu většina respondentů. Respondent Paid Nechtain, jazykový aktivista a zároveň rodilý mluvčí, rovněž kritizuje nízkou úroveň znalosti jazyka u mladých lidí a vidí v ní velký problém, který je potřeba urychleně řešit, aby bylo vůbec možné jazyk zachránit. Naráží i na onu již zmínovanou nově se objevivší popularitu jazyka mezi mladými lidmi a přepínání kódů a nepovažuje tento jev za příliš pozitivní, protože užívání několika málo slov v jinak anglické řeči sice může dokazovat pozitivní vztah k jazyku, ale zároveň tak vychází najevo jistá povrchnost zájmu o jazyk. Mladí lidé, kteří chtějí být moderní, se naučí pár frází, které vkládají do angličtiny, ale takový přístup jazyku přežití nezajistí. Nestačí tedy, že irština je v současné době právě v módě,

je potřeba v lidech probudit hlubší zájem o jazyk, o celou jeho strukturu, o jeho vývoj, o literární díla v něm vytvořená, a především oživit ho tím, že bude užíván v běžné mluvě nejen častěji, ale i správně, podle gramatických pravidel, která jsou mu vlastní. Podle Paida Nechtaina je nyní ten správný čas, kdy je potřeba se na tyto faktory zaměřit:

To opravdu ano, slábne to. Jednoznačně to slábne. Je na čase s tím něco dělat, abychom to opravdu zachránili. Myslím tím, je mi třicet čtyři. Když jsem chodil do školy, na střední, mluvili jsme hodně anglicky, protože to bylo právě in a člověk chtěl porušovat pravidla. Ale každý v té partě mluvil dobře irsky. Takže to nevadilo. Teď, o dvacet let později, je to tak, že se ve škole hodně mluví anglicky, protože je to in, ale děti už nemají tu samou úroveň irštiny, jako jsme mívali my. My jsme byli rodilí mluvčí s plynou irštinou, kteří doma mluvili jen irsky. Dneska už tak plyně nemluví. Neumějí ten jazyk tak uchopit, takže mám obavu, že přestože jsme tenkrát, když jsme byli mladí, porušovali pravidla, nebyl to v dlouhodobé perspektivě takový rozdíl, kdežto teď to bude, protože už nemají tu úroveň jazyka, na kterou by mohli couvnout. Když vyjdou ze školy a zjistí: ‚Irština je pro mě důležitá‘, nebudou už umět jazyk tak uchopit. A tak o něj přijdete. Pravděpodobně už nikdy nebudou žádní rodilí mluvčí.

K podobnému názoru dochází rovněž další z respondentů výzkumu, Mait Ó Brádaigh. Žáci a studenti o jazyk zájem mají a mají i snahu jej používat mimo školu, což je pozitivní zjištění co do vztahu k jazyku. Úroveň jazyka je však nízká a užívání jazyka lidmi s nízkou úrovní jazyk svým způsobem pomalu degraduje na formu jakéhosi pidžinu. Mladí lidé mají sice určitou omezenou slovní zásobu, ale často ignorují gramatickou stránku jazyka, která je v případě irštiny poměrně složitá a také dosti odlišná od angličtiny, jež je pro většinu těchto dětí mateřským jazykem. Jejich snaha mluvit irsky za každou cenu, přestože jazykem nevládnou na takové úrovni, aby dokázaly vyjádřit to, co potřebují, může mít poměrně negativní důsledky pro zachování jazyka, pokud se úroveň jazykových kurzů na školách nezlepší. Pokud se tak nestane, může se z irštiny a angličtiny v krajním případě vyvinout pidžin, který bude mít lexikální základ v irštině a gramatický v angličtině. Z vlastní zkušenosti s prací s žáky různých věkových kategorií to může potvrdit i Mait Ó Brádaigh:

To, o čem, jsem chtěl mluvit, je problém, který mám u nás ve škole. Jde o to, že děti mluví irsky a dost často ta gramatika, pořádek slov ve větě, pravidla, která aplikují,

to je dost často jen angličtina s irskými slovy, protože nemluví tou irštinou, co rodilí mluvčí. Má jiný pořádek slov ve větě, řadu gramatických jevů, flexe na začátcích a koncích slov. Je tu tedy řada komplexních jevů a ty děti mluví, jako by mluvily anglicky, jen s tím rozdílem, že používají irská slova.

Gaeltacht

Faktorem, který má podle většiny respondentů ve shodě s Fishmannem rovněž velkou váhu pro revitalizaci irského jazyka, je vitalita *Gaeltachtu* a snaha o udržení těchto oblastí, kde je alespoň část obyvatelstva rodilými mluvčími, především ekonomicky. *Gaeltachtu* se dostává velké ekonomické i mediální podpory ze strany státu a různých kulturních institucí. Stal se rovněž celoročně vyhledávanou destinací pro turisty z celého světa, kteří využívají služeb místních hotelů a restauračních zařízení, což rovněž přispělo k zmírnění odlivu především mladých lidí, neboť vznikla řada nových pracovních příležitostí. Po ekonomické stránce lze mluvit o pozitivním vlivu turismu na vitalitu *Gaeltachtu*, nicméně nelze opomenout ani to, že velkou část turistů tvoří Irové, kteří se pokoušejí využít své bytí i minimální jazykové znalosti irštiny. S většinou zahraničních turistů lze však komunikovat pouze anglicky.

Ještě v osmdesátých letech minulého století se situace zdála být kritická a zánik *Gaeltachtu* téměř nevyhnutelný. Podle článku Kevina C. Kearnsa měl *Gaeltacht* prakticky zmizet kolem roku 1990 (Kearns 1979). To, že se tak nestalo, je jistě pozitivním faktem, ale znamená to pouze to, že se jeho zánik jen o něco zpomalil. Lidí, pro které je irština mateřštinou, ubývá a monolingvní irsky mluvící obyvatelé *Gaeltachtu* jsou zřejmě již jen legendou. Paid Nechtain je jedním z těch, kteří jsou přesvědčeni, že v současné době se jazyk nachází v situaci, v níž je ještě možné jej zachránit. Je však nutné radikálně zasáhnout, neboť všechny ukazatele nasvědčují tomu, že se jedná o jednu z posledních možností:

Bude to pravděpodobně jen pár lidí, kteří mluví plynně. Mluvím o období dvacet let zpátky. Jestli to bude pokračovat jako doteď a postupně se to ‚prožírá‘ do *Gaeltachtu*. Myslím tím rodilého mluvčího, někoho s opravdu místním přízvukem a ten má opravdu vysokou úroveň irštiny. Někteří lidé ve Spiddalu ji mají, ale není jich moc. Kdybyste jela dál na západ, spousta lidí, opravdu spousta ji mít bude. Takže pozorují, že to bude slábnout. Jsou tam lidé, kteří určitým způsobem mluví plynně, ale nejsou v jazyce až zas tak dobří. Ten jazyk tam určitě je. Myslím si, že je nejvyšší čas s tím něco dělat. Jsou tu jistě náznaky, že dochází k oživení, ale takové náznaky

tu byly i před dvaceti lety a dnes je tu navíc i podpora státu. Existují v téhle zemi zákony, které lidi ... vždycky tu byly zákony, ale dneska se tak nějak dodržují. Takže jsou tu teď ty zákony a to by mělo teoreticky pomoci.

Řada respondentů je přesvědčena o tom, že *Gaeltachtu* hrozí bezprostřední zánik a s ním i zánik jazyka. Nejradikálnější a zřejmě nejmarkantnější úpadek jazyka vidí právě v oblasti *Gaeltachtu*. Příliv anglicky mluvícího obyvatelstva pomalu narušuje irsky mluvící komunitu a potažmo navozuje různé dříve se nevyskytující řečové situace. Vzhledem k tomu, že všichni rodilí mluvčí jsou zároveň bilingvní, není vůbec obtížné si představit, jak dochází k situacím, kdy je nutné přepínat kódy. Řada irsky mluvících respondentů přiznala, že rádi mluví mezi sebou irsky, ale pokud do původní řečové situace přijde někdo, kdo nerozumí, je nutné přepnout. V opačném případě by byl nově příchozí z řečové situace samozřejmě vyloučen, což by znamenalo na komunikační úrovni jisté neverbální vyjádření nezdovolnosti, až nepřátelství. Aby takovýmto nezdovolením předešli, všichni účastníci řečové situace automaticky přepnou do angličtiny. Podle výpovědí respondentů se tedy zdá, že podobné řečové situace se stávají v *Gaeltachtu* poměrně běžnými a mohou způsobovat upouštění od užívání irštiny v každodenním životě. Ruainí Ó hAodha to vidí jako závažný problém, který jen dokazuje, že jazyk pomalu umírá: „A možná je to dokonce i v *Gaeltachtu*, kde to nejvíc slábne. Do jazyka se dostává hodně z angličtiny.“

Podobný názor má i Tommy Corcorane, rodilý mluvčí z An Spidéalu. Lidé se jazyk sice učí, ale spíše jako jazyk cizí. Rodilých mluvčích naopak ubývá a situace je podle něj velmi špatná právě v *Gaeltachtu*. Je přesvědčen, že spolu s poklesem počtu rodilých mluvčích pomalu umírá i jazyk.

Oblasti *Gaeltachtu* se vlivem přílivu anglicky mluvícího obyvatelstva do některých jeho částí rychle zmenšují, což přiznali všichni, se kterými jsem na toto téma hovořila. S rychle rostoucí výstavbou v Galway se například z dříve samostatné vesnice Barna v rámci connemarského *Gaeltachtu* pomalu stalo v podstatě předměstí Galway. Většina místních obyvatel jezdí pracovat do anglicky mluvícího Galway, a přestože možná jejich rodiče ještě mezi sebou mluvili běžně irsky, oni jsou nuceni mluvit převážně anglicky. Zároveň se do Barny stěhují movitější obyvatelé města, neboť se zde nabízí řada lukrativních pozemků u moře, kde je možné si postavit dům, a přinášejí s sebou do vesnice samozřejmě i angličtinu. Obyvatelé Barny tedy postupně přešli k angličtině.

John Fitzgibbon se přidává k názoru, že pomalé zmenšování *Gaeltachtu* bude zřejmě mít pro irštinu fatální následky. Jedině *Gaeltacht* představuje

přirozené prostředí, kde může irština prostřednictvím mluvčích, kteří ji používají na každodenní bázi, žít a vyvíjet se tak jako jiné živé jazyky. Podle Johna Fitzgibbona a Ruainího Ó hAodhy jazyk zmizí spolu s *Gaeltachtem*. Výuka ve školách podle nich pro udržení vitality nestačí. John mluví i o určité hostilitě anglicky mluvících obyvatel vůči těm, kteří se snaží mluvit irsky, přestože by mohl mluvit tak, aby mu všichni dobře rozuměli. Rovněž dodává, že televize vysílající výhradně v irštině nemá takový efekt, jak si mnozí lidé myslí. To potvrzuje i Mait Ó Brádaigh. Irové často sledují na TG4 sportovní utkání jen proto, že ho jednoduše žádná jiná televizní stanice nevysílá. Nejde vůbec o to sledovat zápas v irštině, protože divák vlastně vůbec komentátora poslouchat nemusí, a pokud by chtěl vědět, co říká, vždycky může sledovat anglické titulky, které TG4 u všech pořadů uvádí. John Fitzgibbon je jedním z respondentů, kteří jsou přesvědčeni, že jazyk pomalu umírá především proto, že ubývá rodilých mluvčích a postoje k irštině nejsou tak pozitivní, jak si většina lidí myslí:

Já bych řekl, že umírá, protože *Gaeltacht* se zmenšuje. Tady pracuje jedna paní a ta šla právě do důchodu, ale její muž je z Barny a Barna je asi tak tři míle od Galway. Ten je rodilý mluvčí irštiny. Je mu okolo šedesáti. Tak ten, když byl ještě kluk, sahal *Gaeltacht* až do Barny, tak blízko Galway. Takže *Gaeltacht* se rozhodně zmenšuje. Navíc v *Gaeltachtu* žije i méně lidí. Dokážu si představit, že se lidi stěhují do oblastí, kde se nemluví irsky, protože irštinu je hrozně těžké se naučit.

Odvolává se i na dokument irské televize, v němž se pokusná osoba pokouší mluvit pouze irsky a sleduje reakce okolí:

Na RTÉ, jedné z televizních stanic, udělali experiment, ve kterém poslali člověka na cestu okolo země a měl mluvit pouze irsky. Měl jen chodit do hospod a mluvit jen irsky a ten experiment měl zjistit, jestli si vystačí jen s irštinou. No a setkal se s velkým odporem a vysvětloval si to jako odpor k irskému jazyku. Ale ten odpor byl ve skutečnosti způsoben tím, že na lidi působil jako někdo, kdo vyhledává problémy, protože věděli, že umí irsky, ale také věděli, že umí i anglicky. A on trval na tom, že bude mluvit jen irsky, anglicky nikoliv. Lidi na něj začali být naštvaní. Takže stejně, i když se naučíte irsky a nejste z *Gaeltachtu*, nemusíte se namáhat a s někým irsky mluvit.

Knihovnice Úna Molliganová sice uvádí, že si myslí, že jazyk prochází určitou obrodou:

Nemyslím si, že to umírá, řekla bych, že dochází k revitalizaci, protože je to lepší, než to bývalo, když jsem vyrůstala, takže si myslím, že se to revitalizuje. Ale pořád ještě se tak běžně nemluví ve velké části Irska. Na západě je to trochu lepší, ale na východě ne.

V další části rozhovoru však uvádí řadu faktorů, které by spíše podpořily negativní postoj:

Myslím si, že se o to vlastně zajímá jen malá skupina lidí. Lidé ze západní části země, kteří vyrůstali v *Gaeltachtu*, nebo lidé, které obecně zajímají jazyky, možná i lidi, které zajímá irská historie a kultura, ale nemyslím si, že je to velké procento populace.

Protože jsem byla před strukturovaným rozhovorem přítomna v knihovně v rámci zúčastněného pozorování rozhovoru Úny a jejích kolegyně, přidala jsem se později k rozhovoru a ptala jsem se na problémy, které Úna zmínila v předchozí debatě. Úna dodává k názoru Ruainího Ó hAodhy, že forma výuky na školách je špatně zvolená a tím pádem nezaujme děti, ale spíše je odradí:

Lidé se učí psanou formu jazyka a ta je hrozně těžká, takže já si myslím, že jsou z toho dost rozčarování, protože když se to učí z psané formy, chápete, místo z ústní. Myslím si, že kdyby se to učili ústní formou, pak je to nádherný jazyk, je to mnohem krásnější a jeho slova jsou mnohem hezčí než anglická. Je hodně popisný, protože užívá spoustu slov, aby opsal jednu věc, a to je také společný rys všech (keltských) jazyků. Ale ve skutečnosti si to tak neužijete, pokud se snažíte učit se ve škole tu psanou formu, která je opravdu velmi složitá. Ta látka, kterou musíte pochopit, je totiž opravdu velice složitá.

Staví se rovněž proti povinné výuce irštiny na klasických školách a je přesvědčena o tom, že kdo o jazyk nejeví přirozený zájem, neměl by k němu být nucen. V debatě s kolegyněmi zmínila, že sama ve škole neměla hodiny irštiny ráda, jazyk ji nebavil, a protože pochází z rodiny, kde se po generace mluvilo jen anglicky, nevidí důvod, proč by se měla jazyk, který v praxi využije opravdu jen výjimečně, učit. Některé z kolegyně se ohradily a poznamenaly, že irština je součástí kulturního dědictví Irska, a proto by měl každý Ir umět irsky mluvit. Úna však odvětila, že v oblasti, ve které vyrůstala, se mluví již po generace anglicky a k jejímu kulturnímu dědictví tudíž patří angličtina. Povinná výuka irštiny

na školách v souvislosti s tím, že se jedná o jazyk složitý, může mít a má podle ní negativní dopad na postoj mladých lidí k jazyku:

Myslím si, že pro většinu lidí ano, pokud je vyloženě nezajímají jazyky nebo pokud se nezajímají konkrétně o irskou kulturu nebo historii. Myslím si, že skoro každý, tím chci říct, že kdybyste mluvili s třiceti lidmi, 25 z nich by vám řeklo, že irštinu rádi nemají, a 5 by řeklo, že ano. Ale většina z nich vám neřekne, že ji nemají rádi a nemají ji rádi proto, že jsou do ní nuceni a proto, že je těžká.

Během výzkumu se ukázalo, že většina respondentů dává irštině ještě šanci a věří, že by mohlo dojít k jisté formě oživení. Z patnácti respondentů pouze tři zastávají názor, že umírání jazyka je v současné době nevratným procesem a že jeho zániku již revitalizační snahy nemohou zabránit. Jeden z pesimistů byl rodilý mluvčí, jeden uměl irsky plynně a jeden průměrně, nelze tedy konstatovat, že by se pesimismus nějak vázal na neznalost jazyka, a stejně tak tomu je s optimismem. Na základě rozhovorů s lidmi staršími čtyřiceti let a studia pramenů týkajících se jazykové ideologie v minulých letech, především Hindleyho (Hindley 1990), která se sama nese ve velmi pesimistickém duchu, lze zaznamenat poměrně velkou změnu jazykové ideologie. Irština již není vnímána jako jazyk chudých a nevzdělaných venkovanů, ale je považována za důležitou součást kulturního dědictví a stává se populární především mezi mladými lidmi. Zároveň však hned v první otázce někteří respondenti zmínili faktory, které úspěšné revitalizaci brání. Jedná se především o pozůstatky negativních postojů z minulosti, které se však netýkají mladší generace. Velkou slabinou revitalizačních snah se ukázala být výuka irštiny na klasických školách. Řada respondentů se o tomto faktoru zmínila hned na začátku rozhovoru, protože jej považuje za velkou brzdu revitalizačních snah, která by mohla zásadně ovlivnit jejich úspěch. Velkým a zcela jistě nejzávažnějším problémem současné jazykové situace je rovněž ubývání rodilých mluvčích, což je proces, který se bohužel zastavit nepodařilo.

Vyprávět jazyk: Irský způsob revitalizace jazyka prostřednictvím lidového vyprávění

Získávání komunikační kompetence a revitalizace jazyka se v Irsku podle mého výzkumu děje i prostřednictvím lidového vyprávění (*storytelling*). Lidové vyprávění v Irsku představuje specifický způsob předávání jazykové nebo lépe řečeno komunikační kompetence, neboť velmi často tematizuje nejen archetypální

příběhy v kulturně specifickém rámci, ale i vzpomínky rodilých mluvčích. Jedná se o revitalizační faktor, který je velmi často zmiňován jako okrajový, ale v Irsku v současné době získává na popularitě.

Předmětem lidového vyprávění může být cokoli – často jsou to mýty a legendy, duchařské historky, historky pojící se k určitým místům, vyprávění o starých časech nebo i jen to, co se právě stalo (drby), a podobně. Maire Bríd Ní Mhaoilchiaráinová v rozhovoru vypráví o tom, jak k nim často chodil vypravěč, zřejmě člověk ze sousedství, a vyprávěl příběhy. Témata byla různá:

Hodně často to bylo vyprávění o tom, co lidi právě dělají, a příběhy o tom, jak žijí, o práci, kterou dělají, a tak, a hlavně to byly písně. Spousta z nich vyprávěla příběhy s různými tématy, jako například o práci, a hodně jich bylo o lodích, protože lodě jsou nedílnou součástí rybaření v Irsku, je to taková jejich tradice pojící se k životnímu stylu, museli totiž rybařit. Ty jsou opravdu staré. A také milostné příběhy ...

Příležitostí k vyprávění pak jsou nejen rodinná setkání nebo setkání sousedů a přátel, bývala to setkání u krbu, která již v dnešní době nejsou příliš častá, ale běžná jsou vyprávění u zásadních životních milníků, jako jsou již tradiční, ale ubývající *wakes* (probíhají od úmrtí do pohřbu), narození dítěte, svatba, rodinná setkání. Obzvláště *wakes* jsou s tradicí lidového vyprávění velmi úzce spjaty. V některých oblastech Connemary jsou v současné době stále běžnou praxí a není výjimkou, když se po uvedení jména zemřelého na *Raidió na Gaeltachta* sejde v domě jeho rodiny kromě příbuzenstva také řada jeho přátel a známých, kteří přijdou na *wake*. Při té příležitosti se nejen vypráví, ale rovněž popíjí, zpívají se tradiční písně a překvapivě se dokonce i tančí. Vyprávění se často týká života zemřelého, ale rovněž lze slyšet místní duchařské historky, různé místní legendy a podobně.

Lidové vyprávění musí probíhat ústně. Příběhy nelze číst, neboť se z nich podle rodilých mluvčích ztratí duch příběhu a příběh přestává „žít“. Žije pouze tehdy, když je vyprávěn živou osobou, a zřejmě touto formou dochází i k oné revitalizaci jazyka. Příběhy jsou vyprávěny zásadně v irštině, zřejmě proto, že jsou spjaté právě s irskou literární tradicí. Jejich vyprávění dodává jazyku vitalitu tím, že rozmnožuje funkce jeho užívání, a zároveň je podle řady respondentů z oblasti vzdělávání (např. Fionully Ní Chonaireové) výborným prostředkem při učení se jazyku. Podobnou funkci má i čtení či vyprávění pohádek, legend a mýtů dětem. Posluchače zaujme příběh a zároveň se přirozeným způsobem učí například větnou skladbu, gramatiku i slovní zásobu tak, jako by se učili mateřský jazyk. Poslouchají jeho správnou formu a pak ji začnou rovněž používat.

Tradice ústního vypravování je v Irsku velmi stará, v současné době však jeho obliba oproti minulosti upadá především vlivem televizního a rozhlasového vysílání a internetu, i když nemizí zcela. Spolu se zvyšujícím se zájmem o jazyk stoupá rovněž zájem o příběhy v irštině, především o ty tradiční, a o jejich vypravěče. Irové jsou si vědomi toho, že se jedná o něco, co k irské tradici a kultuře neodmyslitelně patří, a proto to nepovažují za přežitek.

Za lidového vypravěče se považuje téměř každý, kdo vypráví historiky v hospodě nebo třeba pohádky dětem. Rodilí mluvčí a jazykoví aktivisté se dokonce účastní soutěží v lidovém vyprávění, pořádají festivaly s touto tematikou a podobné akce pořádají i divadla, knihovny (často pro děti), ale i hospody apod. Paid Nechtain vypráví, že se podobné soutěže zúčastnil, a považuje se za lidového vypravěče. Soutěžící může podle něj mluvit o čemkoliv:

Cokoliv, to je jedno, třeba mytologie nebo to, co se zrovna ten den stalo, říká se, že to je základ tradičního lidového vyprávění. To svým způsobem už zmizelo, když zavedli elektrinu, a pak přišel rozhlas a televize a lidí tak nějak přestali navštěvovat sousedy, jak se říká. Tak to tak trochu vymizelo, ale v Connemaře se tahle tradice udržuje živá, protože tam bývali vypravěči, co si pamatovali mytologické příběhy nebo příběhy, co někdo napsal nebo vymyslel. Někdy se tu organizují večery, kdy se lidi sejdou a vyprávějí si. To se ale už moc nestává. A pak, aby se tahle tradice zachovala ještě po několik generací, začali v tom soutěžit, víte, naučíte se příběh a vypravujete ho publiku a pak za to dostanete hodnocení. Je to tak trochu návrat zpátky, na chvilku. Víte, televize hodně z toho zničila.

To, že lidové vyprávění a ústní podání literární tvorby vůbec má v Irsku stále navzdory negativnímu vlivu moderních médií stále ještě tradici a zajímá se o ně část laické i odborné veřejnosti, byt se nejedná v rámci revitalizace jazyka o klíčové téma, dokazuje i řada publikací, které jsou tomuto tématu věnovány, z nichž některé vyšly v minulých letech v poměrně velkých nákladech. Lidovému vyprávění často spojovanému s postavou moudré ženy, jejíž předlohou je bohyně irské mytologie Cailleach Bheara, se věnuje odborná publikace *Knihla o Cailleach*, která vyšla s podporou Irské státní univerzity v Corku a stala se velmi rychle bestsellerem. Pravidelně každý rok vychází i odborný folkloristický časopis *Béaloides*, v němž lze mimo jiné najít i řadu článků tematizujících tento fenomén. Bez zajímavosti není ani sborník z konference „Oralita a moderní irská kultura“, která se konala v roce 2009 na Irské státní univerzitě v Galway, jehož příspěvky se věnují novým formám ústního podání literární tvorby a současnému stavu

lidového vyprávění. Význam lidového vyprávění zdůrazňuje rovněž jazykový plán z roku 2010: „Konvence Spojených národů z roku 2003 spatřuje životadárnou roli jazyka ve vyjádření a předávání živého dědictví. Celé nedefinovatelné kulturní dědictví je závislé na jazyce, na jeho každodenním užívání a na jeho předávání dalším generacím. Ve vztahu k ústní tradici, ať už je to píseň, poezie nebo folklór, není jazyk jen pouhým médiem, který kulturní dědictví obsahuje, ale samotnou jeho podstatou.“

Mýty a legendy a další příběhy jsou rovněž součástí kurzů irštiny na základních a středních školách. Děti se seznamují s legendami nejen prostřednictvím četby textů, ale učitelé jim je často čtou nebo vyprávějí. Fionulla Ní Chonaireová se v souvislosti s lidovým vyprávěním zmiňuje o profesionálovi, který do školy každý rok přijíždí s nově nastudovaným příběhem, který vypráví dětem. Nejedná se o divadelní představení, ale skutečně o lidové vyprávění. Velmi často jsou tématem příběhy z irské mytologie.

Irové jsou vyprávěním starých lidí přímo fascinováni. Vypravěčkami bývají často ženy, nejznámější je Peig Sayersová, stařenka z Blasketských ostrovů, která vzpomíná na svůj život na ostrovech. Z jejich vyprávění vznikla kniha *Vzpomínky stařeny* (Sayers 1978). Úryvky z této knihy se podle řady respondentů z mého předchozího výzkumu téměř vždy vyskytují u povinného překladu z jazyka u maturitní zkoušky (*leaving certificate*). Protože však metody používané při výuce irštiny ve školách jsou poměrně zastaralé, jsou bohužel často studenti, kteří ani po absolvování povinné školní docházky jazyk neovládají, nuceni se tento text naučit zpaměti, aby zkouškou prošli, a získávají k němu celkem oprávněně upřímný odpor.

Starší vypravěči vyprávějí vzpomínky především z období, kdy se mluvilo irsky, a těší se velké účtě publika. V současné době vychází řada knih s touto tematikou, často se jedná o vzpomínky lidí z konkrétní vesnice, historiky, které se tradují, apod. TG4 rovněž natáčí dokumenty, například *Bibeanna* – dokument o stařenkách z Blasketských ostrovů, které vyprávějí o svém mládí a o tom, jak se na ostrovech žilo, podobně jako o tom již před nimi vyprávěla výše zmíněná Peig Sayersová. Ke starým lidem z Blasketských ostrovů chovají Irové téměř posvátnou úctu, neboť dokázali na ostrovech žít v těžkých životních podmínkách a v izolaci. Blasketské ostrovy byly považovány za oblast, kde zůstal zachován tradiční způsob života, kultura s ním spojená a samozřejmě irština. Dnes už na ostrovech kvůli neúnosným životním podmínkám nikdo nežije. Stařenky v dokumentu *Bibeanna* a Peig Sayersová nejen vypráví v irštině, ale ve svém vyprávění i přímo tematizují irský jazyk.

Není zřejmě překvapivé, že předmětem lidového vyprávění bývají velmi často také nejstarší irské mýty a legendy. Tyto archetypální příběhy, které zachycují základní životní situace člověka, s sebou nesou i kulturní a jazykovou informaci tvořící jakýsi rámec, v jehož kontextu je teprve možné příběh pochopit do hloubky a nalézt jeho archetypální základ. Znalost kulturně-jazykového rámce, v němž se vyprávění odehrává, je takto prostřednictvím příběhu předávána vypravujícím, a to podobným způsobem, jakým je předáván rodný jazyk, nikoli jazyk cizí, přestože většina posluchačů irštinu za svůj rodný jazyk nepovažuje a učí se jí dodatečně jako cizímu jazyku ve škole. Jedná se o verbální umění, které je v Irsku velmi oblíbené a pro Irsko specifické. Vypravěči vyprávějí nejen příběh, ale také jeho kulturní kontext. V neposlední řadě pak také „vyprávějí jazyk“ příběhu, to znamená, že vyprávěním jej předávají posluchačům.

Téma revitalizace jazyka prostřednictvím lidového vyprávění a vyprávění vůbec je dle mého názoru neprávem opomíjené. Jazykový plán počítá s podporou kulturních aktivit spojených s irským folklorem, počítá s podporou televizních a rozhlasových pořadů týkajících se folkloru, především irské hudby, ale o lidovém vyprávění konkrétně se nezmiňuje. Význam vyprávění a tradičních příběhů vůbec přiznává v rozhovoru i jazykový aktivista a čerstvý absolvent oboru sociolingvistika na Irské státní univerzitě v Galway Mait Ó Brádaigh. Původně toto téma považoval za okrajové, ale v druhém rozhovoru přiznává, že po hlubším zamyšlení si uvědomuje, že právě irská mytologie (a to v ústní, ale i psané formě, ve staroirštině) byla předmětem jeho zájmu v období, kdy se formoval jeho vztah k jazyku na letních školách. V rozhovoru rovněž dodává, že jeho starší dcera se jmenuje Macha, podle bohyně, která se objevuje ve všech třech cyklech irské mytologie.

Příběh, především příběh v daném kulturní kontextu, je vhodným prostředkem jak k získávání jazykové kompetence, tak i k vytváření pozitivního vztahu k jazyku. Pomáhá utvářet jistou jazykovou ideologii, která hodnotí minoritní jazyk vzhledem k jeho kulturní a literární historii jako prestižní. Jsem si jista, že toto téma by si zasloužilo podrobnější prozkoumání.

Závěr

Revitalizaci irštiny je v Irsku v současné době právem věnována velká pozornost, neboť je nesporné, že se jedná o ohrožený jazyk. Jednotlivé správní úřady *Gaeltachtu* (*Údarás na Gaeltachta*) a další instituce provedly řadu průzkumů v oblastech *Gaeltachtu* i mimo něj, na základě nichž byla vytvořena strategie

jazykového plánování pro příštích dvacet let, která byla publikována v lednu 2010. Proces revitalizace nekopíruje Fishmanův model postupné revitalizace jazyka v jednotlivých oblastech, ale snaží se prostřednictvím jazykového plánování působit v několika rovinách současně. Rovněž se opírá o 6 základních faktorů intervence, jak je definuje Crystal, a rozpracovává je v konkrétních krocích. Při vytváření jazykového plánu je rovněž důležité brát v potaz specifika jednotlivých oblastí, neboť jiné faktory je potřeba uplatnit v *Gaeltachtu*, kde existuje stálá komunita rodilých mluvčích, a jiné mimo něj, kde lze obyvatele rozdělit na skupinu bilingvních a mnohem početnější skupinu těch, kteří neumí irsky takřka vůbec. I tato specifika jazykové plánování v Irsku zohledňuje. K mapování situace v jednotlivých oblastech a propagaci jazyka byly v minulosti vytvořeny správní úřady pro *Gaeltacht* (*Údarás na Gaeltachta*), které by do budoucna jako správní úřady pro irštinu (*Údarás na Gaeilge*) měly proniknout i do anglicky mluvících oblastí a působit jako instituce pro podporu jazyka a mapování úspěchů či neúspěchů revitalizačních snah i tam. Konkrétní jazykový plán zahrnuje všechny faktory intervence, jak je definuje Crystal (2000), a v konkrétních oblastech jsou podnikány praktické kroky, jež by měly vést k revitalizaci jazyka. Největší důraz klade na zvýšení prestiže jazyka a na posilování pozitivního postoje k jazyku. Na rozdíl od předchozích vln revitalizace, která probíhala poněkud násilně (jejich pozůstatkem je například povinná výuka jazyka na školách probíhající zastaralým způsobem či povinnost státních úředníků disponovat jazykovou znalostí, aniž by byla zkoumána úroveň, která často ani zdaleka nepředstavuje úroveň komunikační), se v současné době jazykové plánování pokouší spíše vzbudit o jazyk zájem než učinit z jeho užívání povinnost. Řada respondentů tyto tendence zřetelně vnímá a mluví o tom, že především v rámci vzdělávacího systému je jazyk předáván přijatelnějším způsobem, za což lze vděčit především zakládání *Gaelscoils* a v nich aplikované metodě immerze, letním školám irštiny v *Gaeltachtu*, podpoře médií a kulturních a folklorních projektů. Velká část respondentů výzkumu, kromě rodilých mluvčích, přiznala, že ač považují irštinu za důležitou součást kulturního dědictví, má fakt, že k ní byli ve škole nuceni, a způsob, jakým byli vyučováni, velký vliv na jejich často negativní postoj k jazyku a nechuť jej používat a předávat dalším generacím.

Ve svém článku jsem se pokusila zmapovat reálnou úroveň jazyka a názory lidí na stav revitalizace v klíčových oblastech jazykového plánování, jak je uvádí nejen klasické práce věnující se tomuto problému, ale i jazykový plán. Galway je často nazývána „Branou do *Gaeltachtu*“ a lze v ní potkat jak rodilé mluvčí, tak i ty, kdo umějí irsky pouze pár slov, přičemž obě komunity i jejich názory

se často střetávají. Celkově je možno říci, že navzdory jednotlivým příspěvkům v knize *Co je komu do irštiny?* (Mac Murchaidh 2004) a další literatuře vydané za posledních patnáct let, která popisuje řadu negativních postojů k jazyku, v podstatě kopírujících negativní názory z první poloviny minulého století, jsou konkrétně v oblasti Galway a okolí postoje k irštině veskrze pozitivní. Jiná situace bude patrně v Dublinu a v oblastech, které jsou již po mnoho generací primárně anglofonní, i když i tam podle lektorů letních škol irštiny v *Gaeltachtu* rapidně roste počet především mladých zájemců o jazyk. Velká část respondentů rovněž věří, že irština v současné době prochází procesem úspěšné revitalizace a že se její situace bude zlepšovat. Zásahu na tom podle nich mají především *Gaelscoils* a podle některých rovněž média, především televizní stanice TG4. Problémem, který i nadále přervává a který je pro vitalitu jazyka velmi závažným, je zmenšování oblastí *Gaeltachtu*, a tím i zmenšování počtu rodilých mluvčích, kteří používají jazyk v denní komunikaci.

Ve výzkumu se však rovněž ukázalo, že pozitivní postoje k jazyku nejsou vždy zárukou hlubšího zájmu o něj nebo dobré jazykové znalosti. Řada respondentů, kteří považují irštinu za nedílnou součást irské kultury a za důležité kulturní dědictví, zdaleka nedisponuje jazykovou znalostí na komunikační úrovni a není v krajních případech ani schopna sestavit smysluplnou, gramaticky správnou větu. Rodilí mluvčí a respondenti s jazykovou znalostí na vysoké úrovni naopak nemají potřebu irštinu obhajovat a udávat racionální důvody pro její zachování a revitalizaci. Je pro ně samozřejmou součástí života, prostředkem denní komunikace, který chtějí předat budoucí generaci. Tento vztah si nesou především z rodinného prostředí, z kvalitní výuky na *Gaelscoil* nebo někdy i z letních škol, v nichž rovněž probíhá intenzivní výuka irštiny.

Takřka všechna média v irštině jsou plně dostupná všem, kdo o ně mají zájem. Nejoblíbenější je podle výpovědí respondentů výzkumu televize TG4, která je díky anglickým titulům přístupná i těm, kteří nedisponují tak vysokou úrovní jazykových znalostí. Jako problém irských médií se však ukazuje jejich úzké tematické zaměření. Zpravodajství se týká především detailního informování o dění v regionu a skladba ostatních pořadů je zaměřena převážně jen na jazyk a kulturu. Kvalitní zpravodajství v podobě televizního či rozhlasového vysílání nebo tištěného periodika, které by zahrnovalo rovněž dění ve světě, bohužel chybí. Terčem kritiky v tomto ohledu je především *Raidió na Gaeltachta*, které se zaměřuje na velmi omezenou skupinu posluchačů. Irská média zprostředkovávají, jak ve svém sloganu divákům neustále připomíná TG4, tzv. *Súil Eile* – jiný pohled na svět, v němž je však zároveň regionální dění důležitější

než to celostátní a světové a v němž je běžným, přirozeným a každodenním prostředkem komunikace irský jazyk. Jazykový plán příliš nezohledňuje potřebu upravit vysílání pro širší okruh diváků, posluchačů a čtenářů. Chce se zaměřit na mladší lidi, především prostřednictvím rozhlasu, dát prostor novým internetovým médiím a pokračovat v televizním vysílání. Bohužel však zcela opomíjí potřebu vytvořit tištěné periodikum, jež by bylo ekvivalentním zdrojem informací k běžným deníkům, které v Irsku vycházejí.

Co však jazykový plán naopak velmi pečlivě propracovává a řeší, je problém výuky irštiny na školách, částečně i proto, že předchozí opatření zavedená v této oblasti nevedla k příliš dobrým výsledkům. Navzdory některým hlasům volajícím po zrušení povinné výuky irštiny se hodlá zaměřit spíše na její zkvalitnění. Podle řady názorů právě nekvalitní výuka, založená na memorování starých textů, a povinnost ji absolvovat bez ohledu na zájem studenta vede k negativním postojům k jazyku, který je poměrně složitý, pro řadu lidí těžko pochopitelný, ale přesto nutný k úspěšnému absolvování střední školy. Zkvalitnění výuky především směrem k zařazení mluvené formy jazyka a zavedení moderních metod by mělo vést nejen k odbourání strachu studentů, že jazyk nezvládnou, ale také k pozitivnějšímu vztahu k němu. Prostředkem k dosažení tohoto cíle je i příprava kvalitních pedagogů a vytvoření vhodných studijních programů na vysokých školách, jejichž absolventi by mohli vyučovat irštinu na vyšší úrovni.

Pro vitalitu jazyka však zůstává nejzásadnějším faktorem snaha mluvčích předat jazykovou znalost další generaci. I v tomto ohledu se ukazuje, že v oblasti Galway dochází k jisté revitalizaci. Přestože se pomalu zmenšují oblasti *Gaeltachtu* na úkor anglicky mluvících oblastí, najde se mezi anglicky mluvícím obyvatelstvem řada mluvčích, kteří ač byli sami vychováni z velké míry v anglicky mluvícím prostředí, chtějí znalost jazyka předat svým potomkům, v některých případech i jako mateřský jazyk. Setkala jsem se s párem, který se kvůli jazyku stěhuje do *Gaeltachtu*, a také s párem, který na své potomky v domácím prostředí hodlá mluvit pouze irsky, neboť nepochybuje, že anglicky se snadno naučí ve škole.

Rysem specifickým pro Irsko je předávání jazyka prostřednictvím lidového vyprávění. Tato forma učení se jazyku je využívána i ve školách, třebaže se často jedná pouze o text, nikoli ústní formu, a objevuje se také v oblasti divadelní a kulturní. Lidová vyprávěči, kteří vyprávějí příběhy v irštině, jsou v irské společnosti váženými osobnostmi. Jednou z nich je například Paig Sayersová (Sayers 1978) nebo stařenky z dokumentu *Bibeanna*, které tematizují jazyk, vyprávějí o dobách, kdy se mluvilo více irsky, a o tom, jak se pomalu mění tvář Irska.

Knihy Peig Sayersové je povinným textem k maturitní zkoušce, všichni studenti jej znají a někteří si jej i oblíbili. Forma jeho předávání ve školách však bohužel není na dnešní dobu příliš atraktivní, nehledě na to, že prošel značnou cenzurou ze strany zapisovatele. Samotná Peig Sayersová totiž sama nikdy žádný text nevydala. V tomto případě by zřejmě bylo přístupnější dát přednost mluvené formě před poměrně složitou formou psanou a celý text opravdu vyprávět, jako to původně dělala i Peig Sayersová.

Zdá se tedy, že revitalizační snahy v Irsku navzdory Fishmanově teorii slaví úspěch především v oblastech mimo *Gaeltacht*. *Gaeltacht* se sice zmenšuje a rodilých mluvčích tím pádem ubývá, ale irština nachází příznivce mezi anglicky mluvícím obyvatelstvem, a to dokonce takové, kteří uvažují nad tím, že budou vychovávat své potomky v irsky mluvícím prostředí. Z dostupné literatury je však rovněž patrné, že i postup zmenšování *Gaeltachtu* se díky jazykovému plánování zpomaluje.

Martina Kollinerová je doktorandkou na katedře obecné antropologie Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy. Tématem její disertační práce je lidové vyprávění jako prostředek revitalizace jazyka. V roce 2009 absolvovala v rámci magisterského studia krátkodobý terénní výzkum v oblasti irského Galway za účelem zkoumání revitalizace irského jazyka jak v oblasti connemarského *Gaeltachtu*, tak v anglicky mluvící části země. Z výzkumu vznikla diplomová práce. Kontakt: martina.kollinerova@gmail.com

Použitá literatura

- Bičovský, Jan. 2005. *Úvod do vývoje keltských jazyků*. Praha: Filosofická fakulta UK.
- Broderick, George. 1999. *Language Death in the Isle of Man*. Tübingen: Max Niemeyer.
- Cronin, Nessa – Cronson, Seán – Eastlake, John. 2009. *Orality and Modern Irish Culture*. Newcastle upon Thyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Crystal, David. 2000. *Language Death*. Cambridge: Cambridge UP.
- England, Nora. C. 2003. „Mayan Language Revival and Revitalisation Politics. Linguists and Linguistic Ideologies.“ *American Anthropologist* 105, 2003, 4: 733–743.
- Errington, Joseph. 2003. „Getting Language Rights. The Rhetorics of Language Endangerment and Loss.“ *American Anthropologist* 105, 2003, 4: 723–732.
- Fishman, Joshua A. 2001. *Can Threatened Languages Be Saved?* Clevedon: Multilingual Matters.
- Fishman, Joshua A. 1991. *Reversing Language Shift. Theory and Practice of Assistance to Threatened Languages*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Gregory, Augusta. 2000. *Complete Irish Mythology*. London: Chancellor Press.

- Green, Miranda J. 1998. *Keltské mýty*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Hammersley, Martin – Atkinson, Paul. 1995. *Ethnography*. London: Routledge.
- Hindley, Reg. 1990. *The Death of Irish Language*. London: Routledge.
- Kearns, Kevin C. 1979. „Resuscitation of the Irish Gaeltacht.“ *Geographical Revue* 64, 1979, 1: 82–110.
- Krauss, Michael. 1992. „The World’s Languages in Crisis.“ *Language* 68, 1992, 1: 4–10.
- Moodey, Theodore W. – Martin, Francis X. 2003. *Dějiny Irska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- MacMurchaidh, Ciarán. 2004. *Who Needs Irish?* Dublin: Veritas.
- Morrissey, Patrick. 1959. „Will to Survival. The Celtic Fringe.“ *The Modern Language Journal* 43, 1959, 2: 79–82.
- Nettle, Daniel – Romaine, Suzanne. 2000. *Vanishing Voices*. New York: Oxford UP.
- Nic Pháidín, Caoifhionn – Ó Cearnaich, Seán. 2008. *A New View of Irish Language*. Dublin: Cois Life.
- Ó Cruaíoch, Gearóid. 2003. *The Book of the Cailleach*. Cork: Cork UP.
- Ó Cuív, Brian. 1969. *A View of Irish Language*. Dublin: Dublin Stationery Office.
- Ó Hógáin, Dáithí. 2006. *The Lore of Ireland*. Cork: Boydell Press.
- Ó Sé, Diramuid – Sheils, Joe. 2003. *Irish*. London: Teach Yourself.
- Ó Tuathaigh, Gearoid – Ó Laoire, Lillis – Ua Súilleabháin, Seán. 2000. *Pobal na Gaeltachta*, Baile Átha Cliath: Cló Iar-Chonnachta.
- Paultson, Christina B. 1997. „Language Policies and Language Rights.“ *Annual Review of Anthropology* 26, 1997: 73–85.
- Price, Glanville. 1992. *The Celtic Connection*. Gerrards Cross: Princess Grace Irish Library Series.
- Sayers, Peig. 1978. *An Old Woman’s Reflections*. Oxford: Oxford UP.
- Sherzer, Joel. 2002. *Speech Play and Verbal Art*. Austin: University of Texas Press.
- Stifter, David. 2006. *Sengoidelc, Old Irish for Beginners*. New York: Syracuse UP.
- Šatava, Leoš. 2009. *Jazyk a identita etnických menšin*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- The Táin. 2002. *The Táin*. Translated by Thomas Kinsella. Oxford: Oxford UP.
- Uricoli, Biaggio. 1995. „Language and Borders.“ *Annual Review of Anthropology* 24, 1995: 525–546.
- Watson, Iarfhlaith. 1996. „The Irish Language and Television. National Identity, Preservation, Restoration and Minority Rights.“ *British Journal of Sociology* 47, 1996, 2: 255–274.
- Woolard, Kathryn, A. – Schieffelin, Bambi B. 1994. „Language Ideology.“ *Annual Review of Anthropology* 23, 1994: 55–82.